

Allieret med forbehold eller forbeholden allieret?

Ib Faurby

Koldkrigsforsker fejret med en blandet buket af nye artikler om Danmark under den kolde krig, men uden et specifikt bidrag om Sovjetunionens rolle

Carsten Due-Nielsen, Rasmus Maria-ger og Regin Schmidt, **Nye fronter i Den kolde Krig**, Gyldendal, København 2010.

Dette festskrift til Poul Villaume i anledning af hans 60-årsdag rummer 16 bidrag af 18 forfattere samt en fortegnelse over Poul Villaumes videnskabelige forfatterskab.

Festskrifter er en problematisk genre. Nogle består af et tilfældigt sammensurium (ofte skuffemanuskripter), der ikke har meget til fælles. Det betyder bl.a., at de enkelte bidrag kan blive overset i den senere forskning, fordi de ikke optræder i en naturlig faglig sammenhæng.

Bedst er det, hvis et festskrift er redigeret ud fra en fælles overordnet ramme. Det er tilfældet med den foreliggende bog, der indeholder en række nye studier (hovedsa-

geligt) vedrørende Danmark under den kolde krig. Og det er da også et oplagt tema, når festens genstand er Poul Villaume, der i hele sin forskergerning har beskæftiget sig med Danmark under den kolde krig – først og fremmest i disputatsen fra 1995 *Allieret med forbehold* og i bind 5 af *Dansk udenrigspolitik historie* fra 2005 (sammen med Thorsten Boring Olesen).

Trods det fælles overordnede tema og Carsten Due-Nielsens introduktion, der forsøger at trække tråde mellem de enkelte bidrag indbyrdes og til Villaumes forfatterskab, så forbliver bogen dog i hovedsagen en række enkeltstående og meget forskellige bidrag. De fleste om den tidlige fase af den kolde krig.

Bogens titel, *Nye fronter i Den kolde Krig*, er ikke umiddelbart gennemskuelig. Hvad er det for fronter, der

er tale om? Nye fronter (i.e. nye modsætninger) i forskningen vedrørende den kolde krig eller nye (i.e. hidtil udforskede) sider af den kolde krig?

Det første kan der næppe være tale om, da disse fronter ikke er nye. Det indrømmer Carsten Due-Nielsen da også i sin introduktion. Det er derfor nok den anden udlægning af titlen, der menes, men at kalde det fronter forekommer vel martialske. For "bidragene søger også i al fredsommelighed at åbne nye fronter, forstået som nye synsvinkler eller nye emneområder inden for studiet i Danmark af Den kolde Krig".

Både Due-Nielsen og flere af de øvrige bidragydere skelner mellem Villaumes disputats og hans efterfølgende arbejder, især bindet i *Dansk Udenrigspolitikks Historie*. De mener at se en glidning i Villaumes forfatter-skab fra disputatsens understregning af den forbeholdne danske alliancepolitik til en mindre forbeholdsbetonet udlægning i de senere arbejder. Det er dog næppe en udlægning, Villaume selv er enig i.

Danmark og USA

Bo Lidegaards essay 'Sancho Panza og Don Quijote' er ikke overraskende bogens mest markante alternativ til Villaumes tolkning af det dansk-amerikanske forhold under den kolde krig. Lidegaard ser forholdet som grundlæggende positivt og byggede på en gensidig forståelse af ar-

bejdsdelingen mellem Danmark og USA. Han mener, at forskerne har lagt for stor vægt på forbeholdene, mens "kun få har hæftet sig ved, hvor sjældent USA kritiserede den politik, Villaume beskriver som 'forbeholden'".

Hverken USA eller Danmark opfattede den danske politik som forbeholden. Vi gav amerikanerne adgang til det strategisk vigtige Grønland og til et flankeområde af væsentlig betydning for den strategiske udvikling på den centraleuropæiske front. Og endelig det, der er temaet i meget af Lidegaards egen produktion: Arbejdsdelingen mellem USA, der tog sig af den 'hårde' sikkerhedspolitik og Danmark af den 'bløde', dvs. kampen om sjælene.

"Washington undervurderede aldrig betydningen af de nordiske modelsamfund ..., som leverede et alternativ til den europæiske kommunisme". For "USA havde skarpt blik for, hvor hårdt de nordiske socialdemokratier kæmpede for, at det skulle forblive sådan".

Lidegaard tager også afstand fra Bent Jensens udlægning af dansk politik under den kolde krig, hvad der kan være mange grunde til, men skriver Lidegaard: "Kritikken af den danske alliancepolitik og udlægningen af den som udtryk for eftergivenhed over for Bjørnens påtryk, eller endog som resultat af sovjetiske 'holdningsagenter' undergravende virksomhed, er *et senere fænomen, der udspringer af politiske forhold efter Den*

LITTERATUR

kolde Krigs afslutning" [min udh. IF]. Hér løber Lidegaards engagement nok af med kronologien – i hvert fald for så vidt angår eftergivenhedstesen. Bent Jensens *Tryk og tilpasning* udkom i 1987.

Jonathan Søborg Agger og Lasse Wolsgård giver i kapitlet 'Afskrækkelse, afspænding og forsvar' et bud på en overordnet forståelsesramme for dansk sikkerhedspolitik under den kolde krig. De mener, at det på et tidligt tidspunkt "kom til at stå klart for politiske beslutningstagere og ledende embedsmænd, at det var den nukleare afskrækkelse, truslen om total ødelæggelse af fjendens bagland, der betryggede også Danmarks sikkerhed".

"Afskrækkelsen var og blev omdrejningspunktet for den danske sikkerhedspolitik under Den kolde Krig". Afskrækkelse og afspænding ses ikke som modsætninger, selv om indenrigspolitiske hensyn kunne føre til en fremhævelse af afspændingselementet, men som magtpolitisk "sammenhængende og komplementære størrelser".

Agger og Wolsgård konkluderer, at "selv om der til stadighed var tale om en justering af balancepunktet, overtog afspændingen reelt på intet tidspunkt hovedrollen i den danske sikkerhedspolitik. Det var den strategiske afskrækkelse, som udgjorde rygraden i Danmarks sikkerhed". Kapitlets analyse og fyndige konklusioner tillægger – ligesom hos Lidegaard – de centrale politikere og

embedsmænd en indsigt, rationalitet og skråsikkerhed, som i hvert fald denne anmelder på baggrund af bl.a. møderne i Det Sikkerheds- og Nedrustningspolitiske Udvalg i 1980'erne stiller sig tvivlende overfor.

Men bidraget viser, at der stadig er rum for forskning i Danmarks holdning til den kolde krigs helt centrale problemstillinger.

Nuklear skolastik

Ikke specielt relateret til dette bidrag, men generelt til dansk politik under den kolde krig mangler der stadig en kvalificeret analyse af, hvordan den danske politisk-administrative elite så på kernevåbenstrategiens mere skolastiske diskussioner. Hvad mente man om troværdigheden af USA's nukleare strategi (extended deterrence), kernevåben-tærsklens højde, eskalationsstogens kontrollerbarhed, forholdet mellem afskrækkelse og "nuclear war fighting", forskellen mellem 'first use' og 'first strike', dobbeltbeslutningens dobbelte rationale, osv.?

For en udenforstående iagttager var det kun en særdeles snæver kreds, der forstod og overvejede disse spørgsmål. (Danmark var medlem af NATOs Nuclear Planning Group. Sagde man noget på møderne dér – næppe meget – og hvad rapporterede man op i det politiske system?) Se nærmere herom i Nikolaj Petersen, *Europæisk og globalt enga-*

gement 1973-2006, Bind 6 i *Dansk Udenrigspolitik Historie* (2006), s. 196ff.

Samtidig må man også erkende, at der trods manglende indsigt i den nukleare skolastik, så var der blandt flere ledende politikere og embedsmænd en ægte – og berettiget – frygt for det nukleare rustningskapløb og kontrollen med kernevåbene. Nok undgik man det nukleare ragnarok, men Cuba-krisen i 1962 var med præsident Kennedys ord 'one hell of a gamble'. Der er også al mulig grund til at være taknemmelig over for Stanislav Petrov, den sovjetiske oberstløjtnant, der i 1983 i strid med sine ordrer undlod at reagere på et – viste det sig senere – fejlagtigt satellitsignal om et større amerikansk kernevåbenangreb.

PET, Vesten og fredsbevægelserne

På baggrund af deres arbejde som henholdsvis ansat i og medlem af PET-Kommissionen skriver Rasmus Mariager og Regin Schmidt om 'Sikkerhedspolitik og fredsbevægelser under lup'. Også de sætter spørgsmålstegn ved, i hvor høj grad traditionelle danske neutralitetsholdninger fortsatte efter Anden Verdenskrig og lå bag en forbeholden alliancepolitik. De mener, at billedet bør nuanceres i lyset af de danske efterretningstjenesters tidlige samarbejde med vestlige efterretningstjenester, og om de danske tjenester "i perioden fra 1945 til 1949 var ud-

tryk for et ønske om at knytte Danmark til Vesten, og om tjenesterne derved forudskikkede tilslutningen til den vestlige forsvarsalliance".

De finder det utænkeligt, at tjenesterne arbejdede som en stat i staten. "Samarbejdet skal derfor nok ses som udtryk for H.C. Hansens (og Socialdemokratiets) interesse i at etablere et tæt, også militært, forhold til de vestlige stormagter i 1948, trods den offentlige retorik om Brobyggeri". At Hans Hedtoft betegnede de forliste forhandlinger om et Nordisk Forsvarsforbund som en 'tragedie' og 'vor generations første store nederlag', diskuteres ikke.

Samarbejdet fortsatte, og PET blev i løbet af den kolde krig stadig mere integreret i det internationale (vestlige) samarbejde. Forfatterne nævner NATOs efterretningskomité og EU's anti-terrorsamarbejde i Trevi, men ikke Bern-klubben, der måske har været nok så betydningsfuld.

Kapitlet diskuterer også det spil om PETs 'hemmelige kartoteker', de to forfattere tidligere (sammen med Morten Heiberg) har beskrevet i bogen *PET. Historien om Politiets Efterretningstjeneste fra den kolde krig til krigen mod terror* (2009). Endelig diskuterer de forskellen mellem det, Villaume har betegnet som de (af Sovjetunionen) 'afhængige' og de 'uafhængige' fredsbevægelser (deriblandt Nej til Atomvåben, som Villaume i sin tid var medstifter af). PET så også denne forskel, selv om tjenesten – ligesom kapitlets forfat-

LITTERATUR

tere – fandt, at de 'uafhængige' bevægelser (inkl. Nej til Atomvåben) var mere kritiske over for USA end over for Sovjetunionen.

Thorsten Borring Olesen har bidraget til festskriftet med en diskussion af de indenrigspolitiske motiver i udenrigspolitikken. Det gøres i en sammenlignende analyse af den såkaldte fodnotepolitik i 1980'erne og Sydslesvig-politikken 1948-1951. Spørgsmålet om de indenrigspolitiske motiver i sikkerhedspolitikken har været et hovedemne i de politiske diskussioner under og om Danmark under den kolde krig.

Borring Olesen har to hypoteser. Dels at partiegoistiske hensyn har spillet en væsentlig rolle, men ikke nødvendigvis været det dominerende træk; dels at Socialdemokratiet ("modsat det dominerende billede i litteraturen") ikke har haft monopol på at lade partitaktiske hensyn spille en væsentlig rolle i holdningen til udenrigspolitiske spørgsmål. Ikke overraskende bekræftes begge hypoteser, som fremtidig forskning forhåbentlig vil kunne præcisere og nuancere.

Det sidste bidrag vedrørende den 'tungere' del af sikkerhedspolitikken er skrevet af professor emeritus Vojtech Mastny og drejer sig om Prag-kuppet i februar 1948 og dets betydning for oprettelsen af NATO. Hans hovedsynspunkt er, at kuppet ikke i sig selv var afgørende for Atlantpagtens tilblivelse. Allerede inden februar 1948 var den udvikling i

gang, der førte til det vestlige forsværssamarbejde. Kuppet i Prag betød blot mindre justeringer i den igangværende proces.

Langt vigtigere var det sovjetiske pres på Finland og Norge. Men i et længere historisk perspektiv fik Prag-kuppet stor symbolsk betydning. For så vidt angår Stalins motiver, skriver Mastny, at hans grønne lys til de tjekkoslovakiske kommunisters magtovertagelse var sidste skridt i sovjetiseringen af Østeuropa og ikke første skridt mod en ekspansion til Vesteuropa. Men Stalin gjorde ikke noget for at modvirke denne forestillinger.

Den tidlige kolde krig

Dino Knudsen skriver i kapitlet 'Øst, Vest, hjemme bedst?' om danske fagforeningslederes rejser til USA i 1940'erne som led Marshall-planens ideologisk-kulturelle side.

Hovedvægten ligger på den rejse, lederne i De samvirkende Fagforbund foretog i efteråret 1949. De var i høj grad fascinerede af det rige og dynamiske USA. De så bl.a. med positiv interesse på de tidsstudier, der blev benyttet på virksomhederne, uden at se de potentielt negative aspekter for arbejderne. De gik på lette fjed hen over det, de eufemistisk kaldte 'negerspørgsmålet' og hæftede sig ved, at der kun var få segregerede fagforbund – et fænomen de forventede snart ville blive overvundet.

Helt ukritiske var de ikke i deres rapport fra rejsen, der bar titlen 'Amerika er anderledes', og de skrev, at amerikansk fagbevægelse også kunne lære noget af den danske. Rapportskrivningen var en balancegang, hvor de mest kritiske bemærkninger blev siet fra for ikke at genere værterne. Det lykkedes dog ikke helt.

De såkaldte Bilderberg-møder beskrives af Ingeborg Philipsen. Bilderberg-gruppen kan bedst karakteriseres som en social klub af (indledningsvis) fremtrædende vestlige politikere og erhvervsfolk, der kunne drøfte tidens spørgsmål i fortrolige møder. Blandt de mest aktive danske deltagere fandt man Ole Bjørn Kraft og Terkel M. Terkelsen. Jens Otto Krag havde også en kortvarig tilknytning til gruppen.

Møderne var sikkert nyttige for deltagerne, men synes lejlighedsvis at have ført til uklarhed i forhold til deltagerenes hjemlandes politik. Noget afgørende betydning synes Bilderberg-møderne ikke at have haft. Efter afsløringen af formanden, Prins Bernhards involvering i Lockheed-skandalen og stigende utilfredshed med mødernes kvalitet sygnede organisationen hen og fik konkurrence fra andre mindst lige så prestigøse grupperinger.

Aviserne om Sovjetunionen

I kapitlet 'En mindre vellidt jubilar' ser Iben Bjørnsson på de landsdæk-

kende dagblades syn på Sovjetunionen. Det gøres på baggrund af avisernes ledere i forbindelse med tiårsdagene for Oktoberrevolutionen (1947-87). På dette meget begrænsede grundlag er det imidlertid vanskeligt at drage entydige konklusioner. Godt nok udtrykker lederne (specielt de usignerede, som der i de fleste tilfælde er tale om) formelt bladets holdning. Men der er – specielt i det politisk-administrative miljø og blandt forskere – en tilbøjelighed til at tillægge enkeltstående ledere uforholdsmæssig stor betydning.

Som udenrigspolitisk lederskribent i de dramatiske år i 1980'erne og 1990'erne (og formentlig også som forfatter til den citerede leder fra 1987) på Danmarks dengang største morgenavis, forekommer analysen umådelig snæver. Linjen i lederne var ofte (for ikke at sige dagligt) genstand for langstrakte diskussioner, hvis udfald ikke blot afhang af hvem, der var mest udholdende, men også af hvem, der var 'hjemme' på bladet den pågældende dag. Det har næppe kun været situationen på det blad, som Willy Sørensen i sin tid karakteriserede som 'et hus splidagtigt med sig selv'.

Mere generelt må man sige, at et dagblads holdning til et givet emne (in casu Sovjetunionen under Gorbatsjov) ikke kan karakteriseres på grundlag af en enkelt leder. Ikke alene bør man se på flere ledere, men også inddrage medarbejdernes

LITTERATUR

klummer og prioriteringerne af bladets reportager. I så henseende er der ingen tvivl om at *Jyllands-Posten* og *Politiken* lagde stor vægt på det, der foregik i Sovjetunionen.

Men jeg medgiver gerne, at jubilæumslederen i 1987 var præget af en vis skepsis over for dybden af ændringerne på daværende tidspunkt.

Under overskriften 'Da russerne kom' beskriver Karl Christian Lammers "Billedet i de danske medier af Sovjetunionen og de russiske sportsfolk under de Olympiske Lege i Helsingfors 1952." Det var første gang Sovjetunionen deltog i OL, og legerne blev i dele af den vestlige presse set i den kolde krigs optik, som kampen mellem to samfundssystemer.

Det var dog kun i meget begrænset omfang tilfældet i den danske presse, hvad enten det nu skyldtes hensynet til værtslandets eller sportsjournalisternes særlige perspektiv. Helsingfors-legene blev indledningen til et fortsat politisering af OL – en politisering, der synes at fortsætte selv uden kold krig. Men OL i Berlin i 1936 var jo også stærkt politiserede på sin særlige måde.

Energi og sikkerhed

At energiforsyning og sikkerhedspolitik hænger nøje sammen, er vel blevet stadig klarere i de seneste år. Det emne behandles af Mogens Rüdiger med udgangspunkt i tre eksempler. Først Danmarks ønske om kulimport fra Polen mod dansk eks-

port af skibe til Polen. Det var et problem i forhold til COCOM's restriktioner på salg af strategisk vigtige produkter til Østblokken. Dernæst oliekrisen i 1973, der på grund af Danmarks store afhængighed af olie fra Mellemøsten blev en alvorlig sag. Den sidste sag drejer sig om Ruslands gaseksport til Europa.

Rüdiger konkluderer, at i både 1950'erne og under oliekrisen i 1970'erne "blev knaphed på energi overvejende forsøgt modvirket på nationalt plan med en spredning af forsyningerne. Den vesteuropæiske reaktion på den russiske gas har i højere grad end tidligere været præget af forsøg på at formulere en overnational holdning, hvorfor det i denne forbindelse giver mere mening at tale om en snæver sammenhæng mellem energi- og sikkerhedspolitik". Det centrale ord i denne sætning synes at være 'forsøg'. For også i spørgsmålet om en fælles energipolitik i EU stiller nationale hensyn sig ofte hindrende for fælles løsninger.

Mogens Pelt skriver i et interessant kapitel om Tyrkiets rolle i USA's politik i Mellemøsten 1947-57 med hovedvægt på det tyrkisk-syriske forhold, der blev "den første alvorlige konfrontation i Mellemøsten, som primært kan forklares af de modsætninger, som den kolde krig skabte både regionalt og internationalt". For Tyrkiets vedkommende var der "formodentlig også tale om et demonstrativt forsøg på at cementere

landets nyligt erhvervede plads i den vestlige alliance". Umiddelbart efter krisen besluttede den syriske regering at opgive landets suverænitet ved at gå i statsforbund med Nassers Egypten.

FN og Europarådet

Dansk FN-politik, Israel og det palæstinensiske flygtningespørgsmål 1948-67 behandles indgående af Palle Roslyng-Jensen i kapitlet 'Når værdierne kolliderer'.

De værdier, der er tale om, er støtte til FN's prestige og evne til konfliktløsning, humanitære hensyn til de palæstinensiske flygtninge og støtte til den nydannede israelske stat. Danmark var stærkt pro-israelsk og havde meget begrænset kontakt til den arabiske verden i almindelighed og palæstinenserne i særdeleshed. Fra 1948/49 fik Kristen Amby, konservativt medlem af den danske FN-delegation, hovedansvaret for Danmarks holdning til mellemøstkonflikten. Han var stærkt optaget af problemerne med de arabiske flygtninge og deres ret til tilbagevenden.

Udenrigsminister Ole Bjørn Kraft (og siden H.C. Hansen om end lidt mere afdæmpet) og Udenrigsministeriets embedsmænd var – som flertallet i den danske befolkning – derimod særdeles lydhøre over for de israelske standpunkter. Så meget, at Danmark derfor reelt var med til at underminere det amerikanske pres

på Israel. Kresten Amby blev skubbet til side. Humanitære hensyn til de palæstinensiske flygtninge blev prioriteret relativt lavt og kun tilgodeset med økonomiske bidrag til UNRWA. "Mere markant er det, at også FN-søjlen i dansk udenrigspolitik i en række tilfælde blev skubbet til side til fordel for støtte til israelernes standpunkter", lyder kapitlets sidste sætning.

Europarådet er med Ministerråd, Parlamentarisk Forsamling og ikke mindst Menneskeretskommissionen ikke blot politisk, men også juridisk verdens mest forpligtende menneskeretsregime. Derfor er det interessant at analysere, hvordan væsentlige sager er blevet behandlet og afgjort i Rådet. I sit grundige og interessante kapitel om den såkaldte Grækenlands-sag i Europarådet behandler Kristine Midtgaard Danmarks politik i Europarådets retlige og politiske institutioner i årene 1967-70. Ikke mindst interesserer hun sig for dobbeltheden mellem 'politikens retliggørelse' og 'rettens politisering'.

Sagens detaljer skal ikke refereres her, men blot forfatterens konklusioner. Den politiske aktion i Ministerrådet – ikke i et ministermøde, men i et stedfortrædermøde – vedtog Menneskeretskommissionens rapport og opfordrede Grækenland til at genindføre menneskerettighederne, ophøre med tortur og frigive politiske fanger. "Da den politiske aktion var bragt til ende allerede

LITTERATUR

fire måneder tidligere, fik afslutningen på den retlige aktion imidlertid karakter af en formel nødvendighed uden væsentlig betydning", skriver Midtgaard. "Vurderet i et kort sigt og i forhold til politikken konkrete effekt på menneskerettigheder og demokrati i Grækenland var de skandinaviske landes politik ikke en succes". Men, skriver hun, "de skandinaviske landes politik fik betydning for at fastholde menneskerettigheder og demokrati på den internationale dagsorden som modstykke til krænkelse og diktatur". Ikke nødvendigvis som praktisk politik, men som moralske normer.

Grækenlands-sagen foregik i den periode, vi kalder den kolde krig, men noget egentligt koldkrigsfænomen kan man ikke kalde den. Også efter den kolde krig har sammenstødet mellem ret og politik spillet en central rolle i Europarådets arbejde. De østeuropæiske og sydkaukasiske stater samt Rusland er blevet optaget i Europarådet, inden de var i stand til eller villige til at leve op til kravene i Rådets statut og konventioner. Argumentet har været, at med disse lande som medlemmer kunne man føre en mere intensiv dialog med dem om beskyttelse af menneskerettighederne.

Problemet har imidlertid været, at når de først var blevet medlemmer, så mistede de en væsentlig del af motiveringen til at efterleve kravene. Politisk har der heller ikke været nogen stærk vilje blandt de 'gamle'

medlemslande til at sætte hårdt mod hårdt. Som i Grækenlandssagen har rent politiske hensyn fået afgørende vægt. Det mest groteske eksempel er håndteringen af Ruslands medlemskabsansøgning, der (efter en midlertidig suspendering) blev genoptaget og accepteret netop på det tidspunkt, hvor den russisk-tjetjenske krig (1994-96) gik ind i en fase med fornyede, voldsomme overgreb mod den tjetjenske civilbefolkning.

Thatcher og Gorbatsjov

Jørgen Sevaldsen skriver i sit interessante kapitel om Margaret Thatchers bidrag til afslutningen af den kolde Krig. Han ser Thatchers rolle som bestemt af tre forhold: At hun i årene 1982-84, hvor forholdet mellem Øst og Vest var meget spændt, besluttede, at den vestlige militære oprustning skulle suppleres med dialog med de østeuropæiske ledere. At hun var den første vestlige leder, der så de muligheder, Gorbatsjovs magtovertagelse i 1985 gav Vesten for en opblødning af det sovjetiske system. Og endelig, at hendes nære personlige forhold til Ronald Reagan hjalp med til at styre den amerikanske politik i den rigtige retning.

Hun delte Reagans syn på kommunismen, men mødtes med Gorbatsjov allerede i december 1984, inden han var blevet generalsekretær. Det var ved den lejlighed hun udtal-

te: "I like Mr. Gorbachev. We can do business together". Hun besøgte en række østeuropæiske lande og var overbevist om, at hendes klare tale om frihedens og markedsøkonomiens overlegenhed støttede reformkræfterne dér.

"Men", skriver Sevaldsen, "i situationen virkede det, som hendes politik var så bundet til den kolde krigs verdensbillede, at ændringerne i Sovjet gjorde hende rådvild. Det var tilfældet, når det drejede sig om rustningskontrol og ikke mindst i spørgsmålet om tysk genforening", som Thatcher mildest talt ikke var begejstret for. (Det antydes, men nævnes ikke direkte, at Poul Schlüter delte Thatchers skepsis over for genforeningen.) Set i det større perspektiv må man nok tilslutte sig den af Thatchers tidligere medarbejdere, der citeres for, at Gorbatsjov var mere påvirket af den interne dynamik i Sovjetunionen end af udenlandske venner. "He would have run his course without a British debating partner".

Kapitlet slutter med en analyse af det dansk-britiske forhold i 1980'erne. Selv om forholdet var grundlæggende positivt, konkluderer Sevaldsen – givetvis med rette – at "tosidede dansk-britiske problemer lå næppe højt i Thatchers interessefelt". Trods gentagne invitationer fra Poul Schlüter kom Margaret Thatcher aldrig på officielt besøg i Danmark. Vedrørende det sikkerhedspolitiske forhold understreger Sevaldsen de

britiske forstærkninger til Danmark, og de britiske betænkeligheder (for nu at sige det mildt) ved den danske atomvåbenpolitik, specielt spillet om 'anløbssagen' i 1988. "[De] britiske bekymringer [var] næppe opfundet fra dansk side". Og den endelige løsning (den nye VKR-regerings) "var blevet godkendt af Foreign Office, før den blev offentliggjort".

"Anløbskrigen [sic] illustrerede Storbritanniens status som uomgængelig partner for Danmark i NATO-samarbejdet. Da begivenhederne i Østeuropa virkelig tog fart i 1989-90 var det imidlertid tydeligt, at den danske udenrigsminister i centrale spørgsmål fulgte den vesttyske snarere end den Thatcherske vej".

"Den danske støtte til den vesttyske linje i NATO i perioden skabte ikke så store vanskeligheder i forholdet til Storbritannien", skriver Sevaldsen.

Det kunne dog nok på et tidspunkt være interessant at se nærmere på det dansk-tyske militære samarbejde, der blev stadig tættere i perioden, og som gav anledning til ret så markante brydninger mellem dansk og britisk forsvar i spørgsmål om NATOs kommandostruktur i Nordregionen. Siden har dansk og britisk forsvar arbejdet snævert sammen i Irak og Afghanistan på helt andre vilkår end under den kolde krig.

Det er ikke muligt på dette sted at yde fuld retfærdighed over for de mange bidrag til festskriftet. Det er

LITTERATUR

også et problem, at nogle af disse bidrag, der nok har en vis kulturhistorisk interesse, er sværere at se som 'nye fronter' i udforskningen af den kolde krig, hvad Due-Nielsen da også er inde på i sin introduktion: "Det er imidlertid klart, at inddragelser af mange nye emner ikke blot er en berigelse, men også en risiko for udvanding af området 'Den kolde Krig' til at blive en periodebetegnelse uden egentligt fokus. Så jo mere historikerne beskæftiger sig med økonomiske, sociale og kulturelle emner i bred forstand, jo vigtigere er det at fastholde øjnene på sammenhængen med kold krig som politisk, militær og ideologisk konfrontation, hvis man har koldkrigen som problemstilling".

I forlængelse af denne problemstilling er det en væsentlig mangel, at bogen ikke indeholder et bidrag om den sovjetiske trussel, der unægtelig var et afgørende element i den kolde krig.

Tiden der fulgte

Bogens sidste bidrag hedder 'Hinsides Den kolde Krig. Danmarks internationale ordenspolitik 1990-2009'. "Hensigten med denne artikel er", skriver Nikolaj Petersen, "at diskutere den næste store udfordring for studiet af dansk udenrigspolitik, nemlig den 'liberale' periode fra 1989 til 2009 og specielt den helt centrale rolle, som 'ordenspolitik' kom til at spille". Begrebet 'ordens-

politik' er hentet fra den såkaldt Engelske Skole i studiet af international politik. Det er imidlertid ikke entydigt. Der er to retninger. Én, der betegnes som 'pluralisme' og lægger vægt på det internationale system som bestående af suveræne stater, og ved orden stort set forstår magtbalance. Og en anden med betegnelsen 'solidarisme', der taler om et internationalt samfund og et ordensbegreb, hvor retfærdighed har en central rolle.

Men hvordan skabes en liberal verdensorden? Med Georg Sørensen sonder Nikolaj Petersen mellem en tilbageholdende politik (constraint) og en anmassende politik (imposition). Dvs. henholdsvis én, der har respekt for suveræniteten og folkeret og samarbejde i internationale organisationer, og én, der vil fremme demokrati og menneskerettigheder med brug af tvangsmidler, inklusive militær intervention. Men, spørger Nikolaj Petersen: "Hvor tæt op mod vinden (dvs. imposition) kan demokratiske stater tillade sig at sejle uden at kompromittere liberalismen?"

Med dette teoretiske udgangspunkt analyserer han den danske 'ordenspolitik' siden 1989, dvs. Uffe Ellemann-Jensens 'aktive internationalisme', der blev afløst af Poul Nyrup Rasmussens 'engagerede internationalisme', der havde nogle vægtforskydninger, men ellers ikke var så forskellig fra forgængerens politik.

Den afgørende forskel kom med Anders Fogh Rasmussens 'internationale aktivisme', hvor regeringens vilje til 'imposition' efter 11. september 2001 blev tydelig. Fogh Rasmussens tilknytning til liberale værdier fik iflg. Nikolaj Petersen "ofte et stærkt 'fundamentalistisk' udtryk ledsaget af moralske påbud om handling. Hans synspunkter lå tæt på de amerikanske neokonservative, bortset fra at han ikke delte deres foragt for internationale organisationer."

Det er naturligvis først og fremmest Fogh Rasmussens opgør med dansk udenrigspolitikks tradition og deltagelsen i krigen i Afghanistan –

og især – Irak, men også Muhammed-krisen, han har i tankerne.

Kapitlet er skrevet inden den seneste udvikling i Afghanistan og i den danske partipolitiske og opinionsmæssige holdning til krigen, men det slutter med diskret at rejse spørgsmålet om, hvorvidt den af Forsvarskommissionens ventede efterspørgsel af danske militære bidrag til internationale operationer også vil manifestere sig i de kommende år.

Ib Faurby er cand. scient. pol., tidligere chefkonsulent ved Forsvarsakademiet. Medlem af Udenrigs' redaktionskomite.